

COORDONATE TRADUCTIV– TRADUCTOLOGICE ÎN DISCURSUL TRADUCĂTORILOR DE LIMBĂ RUSĂ

Daniela GHELTOFAN

Universitatea de Vest din Timișoara, România

Abstract: In the case of an “ideal” translation process, three spaces must be taken into consideration without marginalising any of them: the translation, intra-translation and inter-translation spaces. The present paper aims to identify representative paradigms in the translation from Russian into Romanian by focusing on translators from Russian their thoughts on translation. Overall, in the works this study takes into consideration, the target text, viewed as a poetic or non-poetic translation “derivative”, is seen along various coordinates: communicative-conceptual, functional-pragmatic, syntactic-structural, expressive-artistic.

Keywords: translation practice, translation theory, translation paradigms

În această lucrare, se încearcă identificarea și contextualizarea unor reflecții ale traducătorilor de limbă rusă, cu privire la mecanismele practice și teoretice ale procesului traductiv, fapt pe care îl considerăm important pentru cercetarea traductologică românească. Altfel spus, relevanța efortului cognitiv și traductiv al translatorilor textului rus o regăsim în identificarea unor „obișnuințe” traductive, capabile să definească și să compună actul traducerii, prin crearea unui circuit complex aflat sub semnul traductibilului.

Odată cu investigarea materialului, ni s-a părut că, mai ales pentru spațiul românesc cu privire la traducerea în limba rusă, este nevoie și de consemnarea ideilor care aparțin unor non-traducători,

specialiști în problemele de limbă și literatură rusă. Așadar, am urmărit să evidențiem punctele de vedere exprimate, în genere, de profesori universitari, care s-au confruntat prin prisma preocupărilor lor cu probleme de natură traductiv-traductologică și/sau măcar contrastiv-traductivă sau didactic-traductivă. Prin aceasta, reiterăm ideea inter-/pluri-/multidisciplinarității demersului traductiv ce vizează aspectul: lingvistic, didactic, sociologic, terminologic, cultural, istoric etc. În consecință, considerăm că în stabilirea unor referințe de tip traductologic-traductiv privitoare la traducerea din limba rusă în spațiul românesc, un prim reper este reprezentat de cărțile și studiile de învățare ale limbii ruse, studii lingvistice și didactice, îndeobște fiind vorba de cele care oferă o perspectivă contrastivă, interlingvistică.

Dintre acestea¹, ne vom referi la lucrarea colectivă *Elemente de gramatică confruntativă a limbilor rusă și română* (sub redacția Ecaterina Fodor, Solomon Vaimberg), apărută la București, în 1983. Trebuie să subliniem că această lucrare este una de pionierat. Materialul propus de cercetători are în vedere morfologia, care este analizată într-o manieră contrastivă prin evidențierea aspectelor interlingvistice, convergente și divergente, dintre cele două limbi, rusă și română. Interpretarea și ilustrarea fenomenelor sesizate se face cu material reprezentativ pentru diferitele stiluri funcționale ale limbii ruse literare. În descrierea acestor fenomene, se utilizează termeni și sintagme, specifice și studiilor traductive, de tipul: „posibilități de echivalare”, „corespondente românești”, „echivalente românești”, „noncorespondențe de tipul masculin în rusă și feminin în românește”, „concordanță în gen”, „asemănări de formă și conținut”, „echivalente

¹ În literatura de specialitate rusă, se întâlnesc sintagmele conceptuale „lingvistică/gramatică/analiză confruntativă”, dar și „lingvistică/gramatică/analiză contrastivă” sau „lingvistică/gramatică/analiză comparativă”. Precizăm că unii lingviști ruși și români considerau, la momentul apariției acestor concepte, că deosebirea dintre abordarea de tip confruntativ și cea de tip contrastiv consta în identificarea și relevarea trăsăturilor divergente dintre două limbi, îndeosebi, în cazul analizei contrastive, iar, în cazul analizei confruntative, surprinderea trăsăturilor convergente mai ales. Însă, în studiile actuale din spațiul rus și românesc, nu se mai ține seama de această delimitare conceptuală, astfel că termenii „confruntativ”, „contrastiv” și „comparativ” sunt sinonimici. În lucrarea de față, adoptăm viziunea recentă.

izomorfe în limba română”, „corespondența masculin-neutru”, „diferențe funcționale între nominativul românesc și rusesc”, „confluente semantice”, „trăsături identice tipologic”, „caracter structural specific”, „grad de specificitate” etc.

Aspectul funcțional al acestui studiu asupra morfologiei celor două limbi se relevă și în înregistrarea și discutarea unor posibilități de echivalare a verbului rus, mai precis, a formelor sale aspectuale. Este binecunoscut caracterul complex și alomorf al formelor verbale rusești, orientate aspectual (1):

- (1) *сдать экзамен* (aspect perfectiv) – *a da examen* (a da examen și „a-l lua”; o acțiune încheiată);
сдавать экзамен (aspect imperfectiv) – *a da examen* (a da examen, însemnând însă doar prezența la examen; o acțiune în desfășurare, nu se cunoaște rezultatul),

reprezentând un „sistem organizat de opoziții morfologice cu un înalt grad de specificitate” (Fodor și Vaimberg 1983, 281), astfel că:

„... echivalarea aspectelor din limba rusă impune luarea în considerare a contextului larg, ca și a unor multipli factori gramaticali și lexicali susceptibili de a concura la exprimarea nuanțată a întregii game de valori aspectuale rusești” (286).

Monografia *Probleme de stilistică comparată privind limba română și limba rusă* a lui Zacordoneț, apărută în 2000, reprezintă un alt demers comparativ important. În capitolele acestei monografii, atenția autorului se concentrează asupra analizei contrastive a verbelor de mișcare, a construcțiilor nominale și verbale, a pronumelui, a suportului sintactic, avându-se în vedere texte atât din literatura rusă, cât și din literatura română.

Redarea verbului rus de mișcare în limba română reprezintă una dintre cele mai dificile probleme traductive. Zacordoneț examinează atent verbele de mișcare din limba rusă și corespondentele lor din limba română, extinzând problematica și la limba franceză, cu scopul de a surprinde specificul acestora în translatarea lor în limbilor romanice. Încă de la început, se afirmă „intoleranța” limbii române

față de verbele de mișcare, care, de cele mai multe ori, sunt redată prin alte verbe, de genul: *a trece, a străbate, a pleca, a ajunge, a se ridica, a se înălța* etc. (Zacordoneț 2000, 30). Uneori, susține Zacordoneț, se recurge la echivalentul nominal *fugă, zbor, înot*, rezultând perifraze precum: *a ieși în fugă, a veni în fugă, a da fuga, a pleca în zbor, a sosi în zbor, a intra în zbor, a trece înot, a se apropia înot* (vezi, în acest sens, „revelatorul verbal de semnificație contextuală” (RVSC), propus de R. Sârbu 2015). Pe lângă aceste două modalități lingvistice, cea sintetică și cea perifrastică, se prezintă și o altă modalitate perifrastică, prin care verbul rusesc este tradus cu gerunziul românesc (de asemenea, RVSC), asociat unui alt verb:

(2) ru. „*Выбежала жена*”;
rom. „Nevastă-sa *ieși alergând* în cerdac”.

Prin modul de abordare al acestui subiect, prin exemplele traductive², Zacordoneț reușește să sistematizeze modalitățile de interpretare a verbelor de mișcare ale limbii ruse în limba română, oferind, astfel, traducătorilor din limba rusă un bun instrumentar.

Un alt aspect important semnalat este legat de una dintre specificitățile limbii ruse care rezidă în frecvența structurii nominale, spre deosebire de limba română care preferă structurile verbale:

(3) rom. „*Мальчикходилтудазагодами, грибами*” ;
ru. „Băiatul se ducea acolo *să culeagă poame și ciuperci*”.

De asemenea, cercetătorul afirmă că limba română reclamă, deseori, cuvinte suplimentare pentru a se stabili ritmul frazei românești, în timp ce, în limba rusă, acestea sunt neavenite:

(4) ru. „*Наступила тишина*”;
rom. „Se lasă o *tăcere adâncă*”.

² Menționăm faptul că Zacordoneț apelează la traducerile realizate de M. Sadoveanu, T. Argezei, Camil Petrescu, Otilia Cazimir, T. Mușatescu etc.

Construită ca studiu de stilistică comparată, lucrarea lui Zacordoneț este o resursă semnificativă și necesară pentru traducătorii de literatură rusă.

Menționăm și lucrarea lui Victor Vascenco, *Dificultățile lexicului rus. Elemente de semantică contrastivă*, în care dintr-o perspectivă pe care autorul o denumește contrastivă sau aplicativă se prezintă o serie de probleme, punându-se accent pe procesul de interferență, pe „corespondență accentologică” (Vascenco 1975, 55); pe opoziția formală a unor termeni din rusă și română (5), pe termeni comuni cu accent diferit (6) etc.:

(5) ru.-rom.: *teritorija-teritoriu, stadija-stadiu, premiija-premiu* etc.;

(6) rom.-ru.: *gladiatôr-gladiátor, organizatôr-organizátor, elevatôr-elevátor, expeditôr-ekspeditôr* etc.

Cercetătorul acceptă fenomenele de sinonimie interlingvistică și de omonimie interlingvistică monosemantică (7) și polisemantică (8):

(7) *bursa-bursă, garaj-garaj, parc-parc, vatman-vatman* etc.;

(8) *inspiracija-inspirație, anketa-anchetă, idiom-idiom, komanda-comandă, anekdot-anecdotă* etc.

Vascenco (1975, 93) este preocupat și de procesul traductiv în sine, de ceea ce numește „echivalare interlinguală”. În acest sens, abordează problema lexicului internațional a cărei posibilitate de echivalare variază de la „relativ ușoară” la „dificilă”. Dificultatea echivalării se leagă, în opinia lui Vascenco, de o „capcană” a translatării, și anume, de alegerea corespondentului în funcție de *frecvență* (9), practic de coeficientul de utilizare al unui anumit termen:

(9) ru. *kongress vs s'ezd*.

Este preocupat de asemenea de falsele analogii care au consecințe traductive nefaste. Un exemplu elocvent, în acest sens, este

cel al „traducerii stângace”, în opinia lui Vascenco (1975, 95), a antroponimului „Ivan Groznyj” în „Ivan cel Groaznic” – antroponim care s-a și impus, față de traducerea adecvată, în viziunea sa, a acestuia în Ivan cel Cumplit. În sprijinul acestei idei se aduc argumente lingvistice, culturale și istorice. Se redă articolul de dicționar al lui Ožegov (1973): 1. amenințător, cumplit; „groznyj vzgljad”; 2. răzbunător, redutabil, cumplit; „groznyj mstitel”; 3. conducător nemilos, necruțător, aspru, feroce, teribil, cumplit; „groznyj pravitel”. Se amintește și faptul că în aceeași epocă a existat în Moldova un domnitor caracterizat prin cruzime: Ioan-Vodă cel Cumplit. Argumentul final este echivalentul statornicit în limba franceză *Ivan IV le Terrible*, și nu *horrible*. Totodată, Vascenco (1975, 96) consideră că traducătorul inițial s-a lăsat „sedus de omofonie”.

Abundent în exemplificări traductive, acest volum își poate găsi o bună utilizare, putând fi perceput ca manual traductiv-aplicativ și ca manual al echivalențelor formale de diferite grade. De asemenea, oferă un util instrument lexicografic: *Omonime ruso-române privite prin prismă lexicografică* (1975, 101-190).

În același timp, un aport însemnat în contextualizarea reflecției românești asupra învățării limbii ruse, în confruntarea celor două limbi, precum și în stabilirea paradigmatelor traductive în limba rusă îl au și studiile apărute în volumele omagiale sau în revistele de specialitate ca: *Romanoslavica*, *Probleme de filologie slavă*, *Filologie rusă*, dar și *Contribuții lingvistice*, *Studii de lingvistică*, *Lexicologie didactică*, *Lexicologie și semantică*, *Studii și cercetări lingvistice*, *Analele filologice ale universităților* etc. (vezi Anexa 1). Considerăm că aceste studii sunt esențiale, mai ales în contextul în care nu există multe manuale care să prezinte învățarea limbii ruse prin prisma limbii române și a traducerii. O mențiune aparte, în sensul acesta, trebuie făcută cu privire la manualele concepute de cercetătorii din diferitele centre universitare din România (Haivas 1976, Heinrich 1976, Fodor și Tudor 1978, Bucă și Cernicova 1980, Evseev *et alii* 1982, Chirilă 1989, Chirilă 2002, Andrei 2000, Andrei 2008 ș.a.).

Pe lângă aceste studii, demne de amintit sunt și lucrările de doctorat, care fie au o abordare contrastivă, fie una traductologică (Zaharescu 2003, Leah 2005, Lazăr 2005, Misirianțu 2005, Luiza Olteanu 2007, Țaran 2007, Shirayeva 2014 ș.a.).

Trebuie să precizăm că, luând în considerare o serie de idei emise în studiile succint prezentate sau amintite, principalele dificultăți întâmpinate de români în achiziția limbii ruse și, ca urmare, în actul traductiv se leagă de faptul că:

- limba rusă este profund sintetică, pe când limba română este analitică;
- prefixarea în limba rusă se face pe o scară foarte largă în comparație cu limba română, ceea ce afectează profund semantica;
- există problema verbelor de mișcare, a aspectului verbal;
- flexiunea nominală este variată;
- diminutivarea este specifică aproape oricărui substantiv, adjectiv sau adverb;
- pronumele personale sunt într-un număr foarte mare într-un text, în timp ce în limba română e nevoie de substantiv, mai ales în traducerea lor;
- există o cantitate importantă de componente-*realia* etc.

Deși această spicuire a dificultăților vizează planul (inter- și intra-) lingvistic, nu înseamnă că acestea se pot eluda sau depăși cu ușurință la nivel traductiv.

După discuția pe marginea acestor studii adiacente traductologiei, ne aplecăm asupra unor studii traductologice sau traductiv-aplicative din spațiul românesc ce privesc transpunerea în limba rusă.

La baza cărții *Теория художественного перевода* [Teoria traducerii artistice] (2000 [1995]) de Moldovan stă un curs special de teoria și practica traducerii, adresat studenților de la limba rusă. Autorul se orientează, cu predilecție, spre formarea și dezvoltarea unor deprinderi și capacități de translatare a textului rus în limba română, precum și spre punerea în lumină a unor vederi traductologice din spațiul rus. De menționat că această carte este rodul unor preocupări științifice care au durat mai mulți ani. Din expunerea teoretică privitoare la ideile și la paradigmele specifice climatului traductologic rus, reiese că Moldovan este adeptul traducerii comunicative și pragmatice promovate de Komissarov, apreciind valențele traductiv-comunicaționale, precum și nevoia de valorificare a semnificației pragmatice din textul-sursă. După discutarea și exemplificarea tipurilor și procedeelelor de traducere, autorul reușește să abordeze și să

ilustreze aspecte dificile ale procesului de traducere din limba rusă, cum sunt: traducerea aspectului verbal, a participiilor și gerunziilor, dar mai ales a unităților frazeologice, a proverbelor și zicătorilor, a componentelor-*realia*. Cartea conține și un glosar alcătuit din 62 de termeni traductologici.

Cărțile Elenei Loghinovschi sunt, de asemenea, un reper în identificarea reflecțiilor asupra traducerii din și în limba rusă. Autoarea se remarcă prin prisma cunoașterii temeinice a celor două limbi și culturi. Acest fapt și producțiile sale științifice o recomandă ca exeget în materie de istorie și critică literară, dar și ca un fin observator al procesului și rezultatului traductiv.

Ideile emise de autoare în studiul *Eminescu în limba lui Pușkin* (1987) vin în ajutorul traducătorilor atât prin scoaterea în relief a problemelor esențiale ale traducerii artistice, cât și prin surprinderea și (de)construirea actului traductiv în privința translatării versului eminescian în limba rusă.

În *Cuvânt înainte* autoarea lămurește rolul și scopul traducerii și al traducătorului, precum și rolul criticului de traducere:

„... traducerea se adresează însă nu celor care posedă limba respectivă, ci acelor care nu o posedă și totuși vor să cunoască poezia scrisă în această limbă. Rolul traducătorului este deci să mijlocească această relație. Rolul criticului este să spună dacă a reușit” (Loghinovschi 1987, 7).

- *Introducerea* poate constitui un studiu de sine-stătător în care se surprind aspecte diverse ale teoriei traducerii literare/poetice, de pildă:
- textul tradus „pentru a fi artistic, perfect, trebuie să reprezinte aceeași totalitate dinamică a elementelor structurate, aceeași unitate organică între planul expresiei și planul semnificației”, iar, ca finalitate, textul tradus este „o reexprimare artistică a originalului, făurirea unei noi unități structurale realizate din transferul, «strămutarea» într-un alt limbaj poetic, a unei unități existente în original” (28);
- interferențele lexico-semantice multiple conduc spre „capcane și recife care îl pândesc pe traducător,

determinându-l să facă greșeli grave sau, ferindu-se de ele, să se rezume la un vocabular plat și inexpresiv, limitat aproape de fondul de bază al limbii-țintă” (19);

- „poezia rusă și română se aseamănă prin sistemul de versificație, silabo-tonic în ambele cazuri, și ocupând o poziție intermediară între versul englez, cu o relativă libertate a accentului metric, și cel german, bazat pe o mare exactitate a reproducerii schemei metrice” (17).

În alt loc, se susține că este nevoie de „situarea textului în context”, ceea ce înseamnă „cunoașterea de către traducător a întregii opere a autorului respectiv, a sistemului ei imagistic și filosofic, precum și a legităților de bază ale structurării textului, proprii operei sale” (31). Mai departe se afirmă că „desigur, nu cunoașterea teoretică a legităților amintite, ci intuiția și talentul traducătorului decid reușita operei de transpunere în altă limbă a unui text artistic” (31). Aceste citate converg spre conturarea „crezului traductiv”³ al acestei autoare. La toate acestea, adăugăm și opinia poetului și traducătorului rus Kornei Ciukovski, conform căruia „performanța” traductivă se atinge când traducătorul este concomitent cititor, poet și exeget (Ciukovski, *apud* Loghinovschi 1987, 21).

Tot pe filieră comunicativă se înscrie și studiul lui E. Iordache, în concepția căruia traducerea este văzută ca un vehicul educativ-cultural și, deci, ca un mod de comunicare. Experiența sa profesional-științifică este dublată de cea traductivă, întrucât a tradus mult din literatura rusă clasică și contemporană. Actul traductiv, în concepția lui Iordache, are trei funcții. Este un *act de cunoaștere*, un *act de mediere a cunoașterii* și un *act valorizator* (2003, 63).

Discursul semiotic aplicat la traducere, adoptat de Iordache, are un caracter integrator, valorificator al perspectivelor lingvistice și stilistice, mai ales în privința poemului, privit, în acest studiu, ca text funcțional-comunicativ, aflat sub semnul transcendentului. Actul traductiv, perceput ca „traseu *comunicativ* traducțional” (s.n.), este supus „ipotezei sincerității” și a „încrederii” (Iordache 2003, 106). Traseul modelat de cercetător se bazează pe două axe principale: pe

³ Sintagmă preluată de la Lungu-Badea 2015 [2013].

(re)interpretarea tradițională intensională și pe cea extensională, relevată prin mecanismul compozițional-textualizant, prin recentrarea universului de discurs, prin (dez)ambiguizarea topicului, prin intertext etc. „Mecanismul textualizant”, spre exemplu, este de factură auctorială, de aceea, traducătorul se află în dificultate în momentul recuperării și deslușirii acestuia, iar, ca urmare, efortul cognitiv și traductiv este maximal.

În aceeași lucrare, putem urmări momentele procesului tradițional-artistic, propuse de traducătorul ieșean, în tălmăcirea versurilor blokienne *Ne-ntâlneam amândoi pe-nserate...* Sprijindu-se pe observații de natură semantică, fonologică, prozodică, culturologică și depășind unele prejudecăți și idei preconceptuate despre poetul rus, E. Iordache retraduce cu intuiție și pricepere versurile blokienne. Specialistul ieșean oferă diverse soluții de transpunere a acestora, argumentând de fiecare dată alegerea făcută.

În încercarea de redare a microclimatului traductiv specific, E. Iordache propune următorul model de traseu traductiv, jalonat astfel:

- lectura comprehensivă a textului-sursă;
- stabilirea temei sau a temelor poemului, a cuvintelor-cheie;
- evitarea relevării întregii substanțe a poemului;
- stabilirea versului potrivit dintr-o serie de variante și de posibilități verificate;
- efectuarea unui complex de operații de interpretare extensională;
- reinterpretarea mesajului;
- păstrarea „peisajului”;
- păstrarea rimei originalului și a paralelismelor etc.

Sintetizând, acest studiu se înscrie în critica traducerilor poetice împletită cu critica de manieră stilistico-semantică, fapt ce oferă diverse instrumente pentru demascarea neprobității și injusteții unor transpuneri neizbutite, ratate. Unele dintre aceste neresușite și „deraieri” traductive sunt explicate și refăcute minuțios de Iordache, pe baza atât a cunoștințelor sale practic-traductive, cât și pe cunoașterea și pe deslușirea unor contexte literar-poetice sau de altă natură.

Practica traductivă a dovedit că există încă o sumedenie de inadvertențe/denaturări traductive sau de traduceri eronate (Olteanu 2009; Olteanu 2015). Cu o „paletă traductivă”⁴ de peste 40 de titluri din limba rusă, cercetătoarea și traducătoarea Antoaneta Olteanu (2015) emendează asemenea inadecvări, ceea ce îi oferă ocazia de a crea un „decalog al antitraducătorului”. Oferim o mostră din acest decalog al măsurilor „antitraductive”:

„1. Să nu ai alți dumnezei în afară de Mine. Cred că antitraducătorii chiar nu au nici un dumnezeu, așa că aici nu este nici un pericol. Sau, așa cum spuneam mai sus, antitraducătorul este (Dumne)zeul suprem, atotputernic, de aceea se poartă cu textul așa cum am văzut. Există numeroase situații în care au fost introduse în textul românesc cuvinte suplimentare, pentru a nuanța (la nesfârșit) cuvintele originale, deși ne puteam descurca bine și fără ele” (2015, 218);

sau, din alt loc, la a șasea „poruncă”:

„6. Să nu ucizi. Dar masacrarea textului cum se numește? Traducerea analizată conține nenumărate mostre de greșeli elementare (*zapisat*’, «a înregistra», tradus cu *a scrie*), lipsă de consecvență (*truba*, conductă – e vorba de celebra și actuala conductă prin care trece, spre Europa, gazul rusesc – este tradusă ba prin *țevă*, ba prin *trompetă!*)” (221).

Probabil, aceste erori sau distorsiuni se pot încadra la fenomenul denumit, ironic, de Nabokov (2006, 250) „daltonism lingvistic” sau îl putem numi chiar „daltonism traductiv”. În același studiu, Nabokov atrage atenția și asupra faptului că prejudecățile publicului-țintă pot afecta profund actul traductiv, contribuind, în concepția sa, la apariția „celui mai grav tip de degenerare”, o formă încadrabilă „determinismului socio-traductologic” (Lungu Badea 2015 [2013]). Prin urmare, în procesul traducerii trebuie să se aibă în vedere

⁴ Sintagmă preluată de la Lungu-Badea 2015 [2013].

trei spații: spațiul traductiv, intratraductiv și extratraductiv, fără a se favoriza niciunul dintre acestea în cazul unui demers traductiv „ideal”.

În altă ordine de idei, traduceri literare din limba rusă în limba română sunt covârșitoare, deopotrivă cantitativ și calitativ, ceea ce arată, într-o anumită măsură, și ospitalitatea limbii române. Agora traductivă este, așadar, deosebit de largă și de încăpătoare, asigurându-se un flux decelabil în perioade mai mult sau mai puțin productive. Spre exemplu, în anii '50 se traducea mult din literatura contemporană sovietică (versiunea în limba rusă), chiar mai mult, până în anii '60, nu au existat traduceri din alte literaturi (Ionescu 1981, 36). Un lucru cert este că s-a tradus enorm de mult, o dovedește bibliografia întocmită de Florentina Marin și Antoaneta Olteanu (2011), în care sunt înregistrate 1470 de titluri rusești. Cu privire la calitățile traducătorului de literatură, se militează pentru concentrare maximală asupra actului traductiv, prin perceperea nuanțelor, prin cizelarea textuală, prin înțelegerea sugestiilor culturale, avându-se, până la urmă, în vedere tot ceea ce poate asigura un „maximum artistic-literar” și prin aceasta și un „maximum traductiv.” Poetul și traducătorul rus Evgheni Vinokurov (*Secolul XX*) susținea că în desăvârșirea actului poetic traductiv „un bun traducător este acela care simte peste ceea ce se poate trece și ceea ce este esențial într-adevăr. Acest simț de orientare este, după părerea sa, principala calitate a unui traducător.”

Remarcăm că traducătorii, în genere, nu sunt interesați să explice filtrele proprii prin care textul original trece pentru a fi recreat în limba-țintă. De aceea, observațiile și comentariile traductive sunt sporadice, întâlnite eventual la recenziți. Bunăoară, Șoptoreanu (2008, 303) scrie:

„Transpunerea unui text literar dintr-o limbă într-alta presupune un demers complex și exigent, fapt recunoscut de către toți cei ce doresc să se inițeze în arta traducerii. Gradul de complexitate și de dificultate diferă în funcție de natura textului. Și, trebuie să precizăm de la bun început că textul *Frumoasei rusaice* nu este unul deloc ușor. Povestea Irinei e reconstituită ca un joc de puzzle, schizoid, fragmentar și haotic, la persoana întâi, asemenea unui flux al conștiinței. În aceasta a și constat, de altfel, dificultatea traducerii (...);”

susținând mai departe că traducătoarea:

„Antoaneta Olteanu i-a făcut față cu brio, reușind să surprindă întreaga complexitate și subtilitate a registrului din care se compune țesătura originalului, identificând în limba receptoare cele mai potrivite echivalente, atât în ceea ce privește detaliile lexicale și stilistice, cât și structura de ansamblu a frazelor, a specificului sintactico-semantic al întregii narațiuni. (...) Senzația pe care o încerci la lectura romanului este aceea că avem în față nu o traducere, ci o operă scrisă direct în limba română. E și cea mai înaltă apreciere, cred, ce se poate face unei traduceri reușite”.

În opinia noastră, studiile prezentate, traductive și non-traductive, pot contribui la modelarea și perfecționarea actului de traducere. De vreme ce actul traductiv a fost privit, în general, ca un stimul socio-cultural și educativ, considerăm că și îndelungata și ampla activitate traductivă a traducătorilor români de limbă rusă a contribuit și contribuie la evidențierea relațiilor interculturale dintre cele două societăți, românești și rusești, la îmbogățirea și particularizarea acestor culturi, aflate în contact, precum și la corelarea acestora la spațiul occidental.

Demersul nostru (non-)traductologic incipient trebuie, însă, îmbunătățit prin valorizarea întregului context traductiv din spațiul românesc în ceea ce privește limba rusă. Totodată, ni se pare utilă și o înregistrare a definițiilor termenilor (cvasi-)traductologici în accepția traducătorilor și non-traducătorilor prezentați, ca mod de reflectare a demersurilor traductive întreprinse, puse în acțiune, dar și ca mod de reflectare a „ideologiei” traductive din limba rusă în limba română. Recuperarea ideilor teoretice și practice într-o formă sistematizată poate conduce spre crearea unui instrument nomenclator, însoțit de soluții practice.

În ultimă instanță, în studiile amintite, nu se vedește în mod obligatoriu aderența la o anumită concepție traductologică, cât mai ales efortul cercetătorilor de a stabili unele măsuri și soluții traductive/traducționale, cu capacitate de orientare în transpunerea textului rus în limba română, fără a fi neapărat axiomatice, atâta timp

cât se respectă și se asumă postulatul conceptual sau arhiconceptul traductologic – „traductibilitate”.

Referințe bibliografice

- Andrei, Maria. *Aspecte teoretice și aplicate ale lexicului rus*. Timișoara: Brumar, 2000.
- Andrei, Maria. *Probleme de sintaxa limbii ruse. Tipuri de relații sintactice între subiect și predicat în propoziția bimembră*. Timișoara: Mirton, 2008.
- Bucă, Marin, Cernicova, Galina. *Gramatica practică a limbii ruse*. București: EȘE, 1980.
- Chirilă, F. *Limba și cultura rusă*. București: EDP, 2002.
- Chirilă, F. *Prelegeri de limbă și literatură rusă*. București: EUB, 1989.
- Evseev, Ivan et alii. *Limba rusă contemporană*. București: EDP, 1982.
- Fodor, Ecaterina, Tudor, Ortansa. *Gramatica limbii ruse*. București: EDP, 1978.
- Fodor, Ecaterina, Vaimberg, S. (red. resp.). *Elemente de gramatică confruntativă a limbilor rusă și română*. București: TUB, 1983.
- Haivas, Gabriela. *Limba rusă contemporană. Sintaxă*. Timișoara: TUT, 1976.
- Heinrich, A. *Istoria literaturii ruse. Secolul al XVIII-lea*. Timișoara: TUT, 1976.
- Ionescu, Gelu. *Orizontul traducerii*. București: Univers, 1981.
- Iordache, Emil. *Semiotica traducerii poetice*. Ediția a II-a. Iași: Junimea, 2003 [1994].
- Lazăr, Valeria Elena. *Sintaxa sintagmei. O perspectivă integratoare (în limbile rusă și română)*. Cond. șt. prof. univ. dr. Onufrie Vințeler. Rezumatul tezei. Cluj-Napoca, 2005.
- Leah, Claudia. *Elementul slav în sistemul sinonimic al limbii române*. Cond. șt. prof. univ. dr. Onufrie Vințeler. Rezumatul tezei. Cluj-Napoca, 2005.
- Loghinovski, Elena. *Eminescu în limba lui Pușkin*. Iași: [Junimea], 1987.

- Lungu-Badea, Georgiana. *Idei și metaidei traductive românești (secolele al XVI-lea – al XXI-lea)*. Ed. a II-a, rev. și adăug. Timișoara: EUV, 2015 [2013].
- Marin, Florentina, Olteanu, Antoaneta. „Literatura rusă”. In: C. Geambașu (coord.). *Bibliografia traducerilor din literaturile slave (1945-2011)*. București: EUB, 2011: 109-251.
- Misirianțu, Sanda Felicia. *Topica în limbile rusă și română*. Cond. șt. prof. univ. dr. Onufrie Vințeler. Rezumatul tezei. Cluj-Napoca, 2005.
- Moldovan, Valentin *Теория художественного перевода*. Timișoara: Eurostampa, 2000 [1995].
- Nabokov, Vladimir „Arta traducerii”. In: *Cursuri de literatura rusă*. Traducere de Cristina Rădulescu. București: Thalia, 2006: 249-255.
- Olteanu, Antoaneta. „Câteva considerații despre traduceri din limba rusă”. In: Georgiana Lungu-Badea (coord.). *Cercetarea traductologică în România. Direcții, teme, perspective*. Timișoara: EUV, 2015: 56-57.
- Olteanu, Antoaneta. „Decalogul antitraducătorului, sau cum să faci o traducere proastă a unei cărți bune”. *Romanslavica*, XLV, 2009: 217-227.
- Olteanu, Luiza Maria. *Terminologia NATO în limbile rusă, engleză și română*. Cond. șt. prof. univ. dr. Dorin Gămulescu. Rezumatul tezei. București, 2007.
- Ožegov, S. I. *Slovar' russkogo jazyka*. 10-e izd. Moskva: Sovetskaja enciclopedia, 1973.
- Sârbu, Richard „Selectivitatea sinonimică și constrângerile lexicale în traducere”. In: Georgiana Lungu-Badea (coord.). *Cercetarea traductologică în România. Direcții, teme, perspective*. Timișoara: EUV, 2015: 8-10.
- Shirayeva, Valentina. *Revalorizarea teoriei inițiale a traducerii ruse în contextul traductologic modern. A Fedorov „Bazele teoriei generale a traducerii (probleme lingvistice)”: o privire contemporană asupra conceptelor fundamentale*. Cond. șt. prof. univ. dr. Georgiana Lungu-Badea. Teza de doctorat. Timișoara, 2014.
- Șoptoreanu, Virgil „Frumoasa rusoaică de Viktor Erofeev în traducere românească (traducere din limba rusă, note și

- postfață de Antoaneta Olteanu, Paralela 45, Pitești, 2006, 407 p.)”. *Romanoslavica*, XLIII, 2008: 302-303.
- Țaran, Mața. *Numerale și cuvinte cu valoare numerică în structura expresiilor frazeologice din limbile rusă și sârbă*. Cond. șt. prof. univ. dr. Ivan Evseev. Teza de doctorat. Timișoara, 2007.
- Vascenco, Victor. *Dificultăți ale lexicului rus. Elemente de semantică contrastivă*. București: Științifică, 1975.
- Zacordoneț, Al. *Probleme de stilistică comparată privind limba română și limba rusă*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2000.
- Zaharescu, Dorina. *Sintaxa proverbelor în limbile engleză, română și rusă*. Cond. șt. prof. univ. dr. Onufrie Vințeler. Rezumatul tezei. Cluj-Napoca, 2003.

Anexa 1: Articole și studii contrastiv-aplicative sau traductive ale colectivului universitar timișorean, apărute în volume omagiale sau reviste de specialitate (selectiv)

Numele autorului	Titlul articolului	Referințe articol
Maria Andrei	<i>Câteva considerații asupra unor traduceri în limba rusă ale poeziei Revedere de Mihai Eminescu</i>	<i>In Honorem Magistri Onufrie Vinteler</i> . Cluj-Napoca: Napoca Star, 2011: 63-67
	<i>Slovo ruka/mână v russkich i rumynskich frazeologičeskich sočetanijach</i>	<i>International conference on vocational and adult education</i> . Ungaria: University of Szeged, 2013: 347-360
	<i>Slovo golova v russkich i rumynskich frazeologičeskich sočetanijach</i>	<i>Człowiek. Świadomosć. Komunikacja. Internet</i> . Polska: Warszawa, 2012: 892- 899
Cezar Apreotesei	<i>Mihail Sadoveanu și literatura rusă</i>	SB, XI, 1960, nr. 11: 44-48

	<i>Despre unele influențe sintactice rusești asupra limbii române actuale</i>	<i>Culegere de studii.</i> București, 1961: 226-235
	<i>Premise la un studiu asupra influenței limbii ruse în limba română modernă în etapa actuală</i>	SB, XIII, 1962, nr. 10: 73-79
	<i>Eminescu și Pușkin</i>	SLLM, 1987: 1-8
	<i>Pușkin, Eminescu și folcloristica lui Vuk Karadžić</i>	Rsl, XXVI, 1989: 205-214
Daniela Gheltofan	<i>Antonimele interfrazematice simetrice „a trăi bine – a trăi rău/жить (прожить) хорошо – жить (прожить) плохо”</i>	<i>Filologie rusă XXIX</i> , 3 (2), EUB, 2013: 175-186
	<i>Ein Übersetzer russischer Literatur ins Rumänische – EMIL IORDACHE</i>	Magda Jeanrenaud, Julia Richter, Larisa Schippel (eds.). „Traducerile au de cuget să împlânzească obiceiurile ... “. <i>Rumänische Übersetzungsgeschichte – Prozesse. Produkte. Akteure.</i> Berlin-Iași: Frank & Timme – Ed. Universității „Al. I. Cuza”, 2014: 321-328
	<i>Observații asupra izoformanților și idioformanților antonimici ai limbilor rusă și română (în colab.)</i>	<i>Epoca marilor deschideri: Rolul limbilor și al literaturilor în societatea pluralistă.</i> Chișinău: CEP USM, 2015: 63-69
	<i>Food for Thought – Thought for food: A Romanian-Russian Corpus</i>	<i>Language in Use, Metaphors in Non-</i> Loredana Pungă (ed.).

	<i>of Metaphors Based on Culinary Terms</i>	<i>Literary Contexts</i> . UK: Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2016: 91-108
Gabriela Haivas	<i>Redarea modului acțiunii verbale în limbile rusă și română</i>	AUT, XVI, 1978: 181-186
Bujorel Ispas	<i>Nekotorye aspekty prepodavanija različnykh konstrukcij russkogo jazyka rumynskim studentam (în colab.)</i>	<i>Materialy MSPRJ</i> , VIII-IX, 287-294
	<i>Tipurile de polisemie regulată a substantivelor – denumiri de plante în limbile rusă și română (în colab.)</i>	AUT, XV, 1977: 155-15
	<i>Interferențe semantice ale grupului „nume de persoane” cu alte grupuri în limbile rusă și română</i>	<i>Contribuții lingvistice</i> , 1984: 31-38
	<i>Metafora zoomorfă în limbile rusă și română</i>	<i>Contribuții lingvistice</i> , 1985: 30-42
	<i>Modele metonimice iterative în structura semantică a denumirilor părților corpului omenesc în limbile rusă și română</i>	AUT, XXIII, 1985: 37-43
Ametista Ivaniuc	<i>Structura expresiilor frazeologice în limbile rusă și română (rez. tezei de doctorat)</i>	Timișoara: TUT, 1979
Maria Király	<i>Observații privitoare la structura seriilor sinonimice substantivale în limbile rusă și română</i>	AUT, XI, 1973: 79-94
	<i>Sinonimia substantivelor în limbile rusă și română</i>	Timișoara: TUT, 1974

	(rezumatul tezei de doctorat)	
	<i>Echivalente românești ale prefixelor verbale din limba rusă</i>	<i>F XX Lingv.</i> , 107-111
	<i>Particularități ale structurii seriilor sinonimice în limbile rusă și română</i>	<i>F XXV Lingv.</i> , 127-132
	<i>Cuvinte de origine romanică în limba rusă și reflectarea lor în dicționarele bilingve ruso-române</i>	<i>AUT</i> , XXIII, 1985: 11-20
	<i>Genul comun al substantivelor în limbile rusă și română</i>	<i>Contribuții lingvistice</i> , 1985: 84-93
	<i>Structura semantică a unor serii sinonimice substantivale în limbile rusă și română</i>	<i>Contribuții lingvistice</i> , 1986: 64-67
Valentin Moldovan	<i>Tipurile de polisemie regulată a substantivelor – denumiri de plante în limbile rusă și română (în colab.)</i>	<i>AUT</i> , XV, 1977: 155-158
	<i>Semantičeskaja struktura imen suščestvitel'nych v učebnikach russkogo jazyka dlja rumynskichučaščichsja (în colab.)</i>	<i>SLLS</i> , 1986: 279-288
	<i>Expresii frazeologice în dicționarele bilingve ruso-române</i>	<i>PFR</i> , III, 1994: 47-56
	<i>Probleme gramaticale ale traducerii din limba rusă în limba română.</i>	<i>PFS</i> , V, 1997: 91-96

Aspectele verbale

	<i>Echivalențe frazeologice în traduceri românești ale prozei literare ruse</i>	SCL, nr. 2, <i>Omagiu lui Gheorghe Mihăilă, la a 70-a aniversare</i> , 2000 (2003): 377-382
Pavel Rozkoš	<i>Poezia lui Lucian Blaga „Gorunul” în câteva versiuni slave</i>	SLLM, 1988: 135-142
	<i>Mihai Eminescu în câteva versiuni slave (Pe marginea poeziei „Dintre sute de catarge”)</i>	SLLM, 1987: 102-113
	<i>Aspecte privind unele traduceri ale „Luceafărului” eminescian în câteva limbi slave contemporane</i>	SLLM, 1990: 77-88
Richard Sârbu	<i>Repere ale analizei contrastive orientate uni- și bidirecțional</i>	AUT, 2010: 272-285
	<i>Modele derivative antonimice</i>	SCL, XXXIII, 1982, nr. 3: 225-238
	<i>Strukturnye mež'jazykovye schodstva i različija</i>	Volum omagial <i>Un om, un simbol</i> , 553-563
Vasile Simionese	<i>Studiu comparativ privind raportul atributiv în limbile rusă și română</i>	AUT, IX, 1973: 199-204
	<i>Termenii de înrudire în limbile rusă și română</i>	SLLM, 1980: 37-54
Mața Țaran Andreici	<i>Translation of Phrasemes. Equivalence and non-Equivalence</i>	<i>Professional Communication and Translation Studies</i> , 9, 2016: 153-166
	<i>Traducerea frazeologismelor, a proverbelor și a zicătorilor</i>	<i>Dialogul slaviștilor la începutul secolului al XXI-lea</i> , Anul IV, nr. 1, 2014: 422-429. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință

<i>Traducerea propriei</i>	<i>numelor</i>	<i>Dialogul slaviștilor la începutul secolului al XXI-lea.</i>	<i>Cluj-Napoca, 2015</i>
<i>Observații izoformanților idioformanților antonimici ai limbilor rusă și română (în colab.)</i>	<i>asupra și</i>	<i>Epoca deschideri: Rolul limbilor și al literaturilor în societatea pluralistă.</i>	<i>Chișinău: CEP USM, 2015: 63-69</i>
<i>Probleme ale traducerii terminologiei științifice</i>		<i>Rsl, XL, nr. 4, 2014, București</i>	

Notiță biobibliografică

Daniela GHELTOFAN – lector universitar doctor, predă lexicologia limbii ruse, terminologia rusă, teoria și practica traducerii. A participat cu comunicări la peste 20 de conferințe și colocvii naționale și internaționale, a publicat o carte de autor (*Antonimia. O abordare sistemică și extrasistemică*. Craiova: Universitaria, 2014), a publicat peste 20 de articole în reviste de specialitate din țară și străinătate, a fost membru în colectivul de redacție al unei reviste de specialitate (*Probleme de filologie slavă*). Este membru în societăți științifice naționale: Asociația Slaviștilor din România, Asociația ISTTRAROM.